

Захаржевська В.О. Українські думи і героїчний епос слов'янських народів : Доповіді радянської делегації / У Міжнародний з'їзд славистів. – К., 1963; **14.** *Рильський М.* Зібрання творів: у 20-ти т. – Т.16: Фольклористика, теорія перекладу, мовознавство. – К., 1987; **15.** *Сорокіна С.П.* Переписка П.Г. Богатырева // Петр Григорьевич Богатырев : Воспоминания. Документы, Статьи. – СПб., 2002. – С.118-134; **16.** *Элерс К.Г.* П.Г. Богатырев в Мюнстере. Малоизвестный эпизод из жизни и творчества русского этнографа // Петр Григорьевич Богатырев : Воспоминания. Документы. Статьи. – СПб., 2002. – С.107-117; **17.** *Eichler E.* u.a.(Hgg). Slawistik in Deutschland von den Anfängen bis 1945. Ein biographisches Lexikon. – Bautzen, 1993.

Миронова Г. (Брно, Чехія)

Україністика в Брненському університеті (ЧР)

Предметом цієї статті є історія і сучасний стан україністики у Брненському університеті.

Ключові слова: *україністика за кордоном, сучасний стан, історія україністики.*

Предметом данной статьи является история и современное состояние украинистики в Брненском университете.

Ключевые слова: *украинистика за рубежом, современное состояние, история украинистики.*

The article touches upon the history and the current state of Ukrainian studies at Brno university.

Key words: *Ukrainian studies abroad, current state, history of Ukrainian studies*

Набута незалежність України призвела до виразно ширших прямих, на відміну від опосередкованих, зумовлених попереднім республіканським статусом, політичних, економічних, наукових та інших контактів, що, відповідно, стимулювало появу в самій Україні та за її межами, в близькому і далекому зарубіжжі, значної кількості нових наукових центрів і навчальних закладів, спрямованих як на наукове дослідження так і на практичне вивчення української мови та літератури.

Вищезазначене певним чином зумовило й рішення Міністерства освіти Чеської республіки сприяти відкриттю спеціалізації «українська мова та література» на Філософських факультетах університетів у Брно (1993 р.), а пізніше й в Оломоуці (2000 р.).

Отож, спочатку досить пунктирно **предісторія:**

університет у Брно (другому за кількістю населення місті Чеської Республіки) був відкритий у 1919 р.; у 1928 р. виходить праця одного із

засновників брненської університетської славістики проф. Франка Воллмана «Словесність слов'ян», де на кількох сторінках згадується про Острозьку академію, заснування типографії в Острозі та видання там біблії; у цьому ж дослідженні також зазначається, що тогочасна освіта на українських землях спиралася на т. зв. духовні братства, котрі були охоронцями православ'я; згадуються І. Вишенський, Петро Могила, Сімеон Полоцький, граматика Мелетія Смотрицького. У бібліотеці Філософського факультету знаходимо (датоване як надходження 1929 року) 3-томне видання «Історії української літератури» Михайла Возняка, що вийшло у Львові в 1920 – 1924 рр. Про наукову, значною мірою піонерську, діяльність д-ра Мечислава Кргоуна, з ім'ям якого пов'язується початок (на жаль, короткочасного) елементарного вивчення української мови та літератури на факультеті, йдеться у статті проф. І. Поспішила у цьому ж збірнику. З 1965 р. на Філософському факультеті (це один з первісних складників Брненського університету, де за сучасної доби набувають освіту студенти більше, ніж 30 спеціалізацій – свого роду самодостатній гуманітарний університет) почала функціонувати як самостійна одиниця кафедра російської мови, в надрах якої та завдяки ініціативі й зусиллям співробітників котрої (це, зокрема, тодішній завідувач А. Бранднер, проф. С. Жажа та старший викладач Т. Юржічкова, пізніше - доц. Г. М. Миронова, котра приїхала з Київського університету імені Т. Г. Шевченка у вересні 1994 р. за запрошенням Міністерства освіти Чехії як закордонний лектор) було створено підґрунтя для відкриття (1993 р.) та організації навчального процесу на вищезазначеній спеціалізації. Варто зазначити, що зв'язки між Київським та Брненським університетами на той час вже мали стабільний та довготривалий характер у зв'язку з підписаною та й досі діючою міжуніверситетською угодою (тут слід завдячити ректорові Київського університету акад. В. В. Скопенкові, який реалізував тогочасну взаємну міжуніверситетську зацікавленість та й зараз продовжує її підтримувати): неодноразово здійснювався обмін студентськими групами (філолофічного факультету КДУ та філософського факультету Брненського університету), котрі перебували протягом місяця на т. зв. навчально-ознайомчій практиці відповідно в тодішній Чехословаччині та Українській республіці. Варто згадати, що й між окремими викладачами, які брали участь у організації та здійсненні студентсько-викладацького обміну, склалися дружні стосунки й тривала постійна переписка (з чеської сторони – А. Бранднер, Я. Єлінкова, Т. Юржічкова, Д. Кшіцова; з української – О.Л. Паламарчук, Г. М. Миронова, В. К. Житник, Т. В. Лапинская та ін.).

Історія: перший набір студентів-україністів (5 осіб) у Брно був здійснений у 1993 р. Практичні заняття з української мови проводила того першого навчального 1993-1994 рр. лише старший викладач Т. Юржічкова. Від вересня 1994 р. на спеціалізації «українська мова та література» працювали також закордонні лектори, доценти Г. Миронова (КДУ ім.Т.Г.Шевченка) та В. Житник (Києво-Могилянська академія), основним місцем роботи якого за кордоном був Карлів університет у Празі, але він приїздив у Брно читати лекції з української літератури; пізніше його замінив доц. В. Жидліцький з Карлового університету; за сучасної доби майже всі періоди української літератури (за виключенням найдавнішого) підготовлені доц. Г. Біновою, котра разом із Т. Юржічковою екстерном закінчила українське відділення філософського факультету Карлового університету.

У підготовці українців на ФФ МУ брали чи беруть участь професори Р. Вечерка (старослов'янська мова), С. Жажа (латинська мова), Д. Кшіцова (історія культури України), І. Поспішил (вступ до літературознавства, давня література, спецкурси); доценти Г. Бінова (укр. література), В. Гонець, С. Петров, пізніше – Я. Бочек (історія України), Г. Миронова (фонетика, морфологія, синтаксис, історична граматики української мови, практичний курс української мови для студентів 2-5 курсів, спецкурси /практичний переклад економічних, юридичних і художніх текстів; українська фразеологія; матеріальна та духовна культура українців; календарна обрядовість; синхронний переклад фільмів та ін./), старші викладачі Ю. Газда (вступ до мовознавства), Я. Єлінкова (культура слов'ян), Т. Юржічкова (практичний курс української мови для студентів 1-го курсу, частково – для старших курсів; лексикологія та стилістика української мови; перекладацький семінар). Останні чотири роки до роботи з першим та другим курсом залучаємо наших найліпших випускників, тепер уже аспірантів, які ведуть заняття з практичного курсу української мови та з орфографічного практикуму. За цей час здійснено 7 наборів студентів: 1993 – 5, 1994 – 6, 1996 – 9, 1997 – 10, 1999 – 19, 2001 – 11, 2002 – 12; кількість наявних/реальних студентів відповідно зменшується найчастіше після першого курсу, але вже тричі доводилося ділити студентів на дві групи для проведення практичних занять. Отож, за ці роки загальна чисельність студентів-україністів перевищує 70 осіб, які сполучають зазначену спеціалізацію з іншими можливими в межах ФФ (класичні мови, практично усі слов'янські мови, германістика, романістика, мистецтвознавство, музикознавство та ін.).

На розвиток та становлення нової спеціалізації Міністерством освіти ЧР (зокрема, Фондом розвитку вищих наукових закладів) було виділено 5

грантів (1994, 1995, 1997, 1998, 1999 рр.). Кожного разу при підведенні підсумків роботи опонентами та членами міністерської комісії давалась висока оцінка використанню наданих коштів. Саме за рахунок, перш за все грантів, була створена бібліотека, виплачувалась зарплата закордонним та гонорар запрошеним лекторам (доц. Жидлицькому, зав. секцією Львівського відділення Інституту літератури НАН України Є. Нахліку за цикл лекцій з сучасної української літератури); двом викладачам була надана можливість отримувати другу освіту, навчаючись на відділенні україністики у Карлову університеті (п. Г. Бінова та Т. Юржічкова), куплено електричну друкарську машинку з українським шрифтом, пізніше комп'ютер, аудіо- та відеокасети, дискети, тонер, інші канцелярські товари; двом аспіранткам були виділені стипендії для поїздки в Україну (серпень-вересень 1999 р.); студентам двічі надавалась матеріальна допомога для ознайомчої практики в Україні (у 1997 та 1999 рр.) та на чотирьохденну екскурсію в українськомовні села до Словаччини (6 осіб, 1998 р.), започаткована відеотека та ін.

Створення й поповнення бібліотеки (це було й є першочерговим завданням будь-якої молодшої спеціалізації) відбувалось не лише за рахунок безпосередньої купівлі книжок у магазинах та книжкових базарах, але й завдяки іншим джерелам, серед яких, перш за все, слід зазначити тісні зв'язки з Інститутом мовознавства, Інститутом української мови НАН України та університетом ім. Тараса Шевченка (поодинокі дарунки колег-вчених: акад. НАН України В.М. Русанівський, чл.-кор. НАН України І.Р. Вихованець, Г.П. Півторак та В.Г. Скляренко, доктори ф. н., проф. П.Ю. Гриценко, С.Я. Єрмоленко, А.П. Коваль, П.П. Кононенко, Т.Б. Лукінова, Є.А. Карпіловська, Н.Ф. Клименко, М.К. Насенко, О.Д. Пономарів, І.Р. Семенчук, Н.І. Тоцька та багато ін.); це частково вибрана фахова література з бібліотек померлих колег (зокрема, за дозволом сина з бібліотеки акад. О.С. Мельничука та канд. філ. наук, старшого наукового співробітника Н.С. Родзевич); крім того спонсорські дарунки від київських підприємств (зокрема, керівником фірми «Ятрань» А. Бугасвим нам були подаровані Словник української мови в 11 томах та декілька випусків «Енциклопедії українознавства», Т. Ткачуком – річні комплекти часописів «Слово і час», «Київ», «Політика і час»; часописи «Єва» та «Галас» протягом кількох років постійно отримуємо від О. Данилевського; священником Брненської православної церкви Йозефом Фейсаком – річний комплект часопису «Політика і час»); певна частина україномовної літератури, що виходила за кордоном, була подарована брненській україністиці минулого року Слов'янською бібліотекою у Празі; дещо

привозять самі студенти та «співчуваючі» знайомі із своїх поїздок в Україну; зрештою, це також книги з моєї власної та батьківської бібліотеки.

Значною проблемою було перевезення друкарської машинки з українським шрифтом та фахової літератури у великих об'ємах з України у Брно, ці питання вирішувались за допомогою Посольства Чехії в Україні (культурний аташе), Чеського центра у Києві (директор – п. Янус) та знов-таки «співчуваючих» знайомих і колег, за що всім їм щира подяка.

Наявність грантів уможливила також запросити для читання лекцій не лише В. Житника та Є. Нахліка, про яких уже згадувалось, а й заступника голови Національної Ради України з питань радіомовлення та телебачення, заслуженого діяча мистецтв України, кандидата мистецтвознавства М.І. Слободяна (жовтень 1997, котрий протягом тижня прочитав спецкурс «Українське кіномистецтво від періоду тоталітарного режиму до метаморфоз доби становлення незалежної держави: Вертов, Довженко, Кавалерідзе, Савченко, Івченко, Хуцієв, Льєнко, Осика, Миколайчук та ін.» із демонстрацією й коментарем кількох українських фільмів); відомого славіста, спеціаліста з питань походження східних слов'ян, члена-кореспондента НАН України Г. П. Півторака (листопад 2000), який прочитав дві лекції для студентів та викладачів, провів серію консультацій у зв'язку з написанням колективом Інституту славістики Словника східнослов'янських письменників (пізніше він же писав рецензію на зазначений словник) та подарував кілька своїх книжок; священника православної церкви м. Брно Йозефа Фейсака для читання теологічного курсу. Нашими гостями були також відомі українські вчені, професори, доктори філологічних наук, діалектолог П.Ю. Гриценко, стиліст О.Д. Пономарів, граматист А.П. Загнітко; студентська делегація з Києва, з якою був підписаний протокол намірів про співпрацю при Національному технічному університеті (бувший КПІ); від них усіх ми також отримали невеличкі книжкові дари.

Відкриття спеціалізації «українська мова та література», в свою чергу, порушило питання про термінове створення підручників і посібників різних рівнів та спрямувань для забезпечення навчального процесу та підготовки власних майбутніх фахівців-україністів. Цілком зрозуміло, що на той час (практично десять років тому) відчувався значний дефіцит відповідної навчальної та навчально-методичної літератури в багатьох країнах світу, включаючи й саму Україну (де, як нами вже було зазначено, з відомих причин, лише протягом останніх років почав бурхливо розвиватися практично новий і для «материкових»

викладачів-україністів лінгвометодичний напрямок, що може бути означений «українська мова як іноземна», що відображено в нашій рецензії на видання М.І. Зубова й М. Кочіш [1].

Отже, важливою та актуальною проблемою було створення програм курсів і спецкурсів, а також підготовка навчальних матеріалів та подальша їхня публікація. За сучасної доби опубліковані: Г. Миронова, Ю. Газда «Вступ до мовознавства» [3], Г. Миронова «Практичний курс української мови» [2] (технічну допомогу у створенні обох частин посібника здійснила наша вихованка Ева Сватонєва-Реутова; у стадії комп'ютерного набору знаходиться третя частина); «Словник східнослов'янських письменників» (Г. Бінова, Г. Миронова, Е. Сватонєва, Т. Юржічкова - члени авторського колективу під загальною редакцією проф. І. Поспішила) [4], стаття-огляд сучасної української літератури (Г. Бінова) та ін. У стадії завершення знаходиться шестимовний посібник з ділової кореспонденції (у складі авторського колективу Г. Бінова, А. Бранднер, Й. Догнал, Г. Миронова, І. Поспішил, викладач КНУ доц. Л. П. Дідківська); йде підготовка словника чесько-українських та українсько-чеських скорочень, його відсутність викликає значні труднощі при перекладі (В. Верниш, наш випускник, тепер - аспірант та Г. Миронова), а також край необхідних навчальних посібників з фонетики й морфології української мови (Г. Миронова), «Історії культури України» (Д. Кшицова, Г. Миронова) та ін.

Ми пишаємося нашими випускниками та аспірантами, останніх, зокрема маємо чотири. Теми їхніх майбутніх дисертацій свідчать про різноспрямованість і розмаїтість наукових інтересів (Е. Сватонєва-Реутова та В. Верниш досліджують відповідно духовну та матеріальну культуру українського народу на паремійному матеріалі, П. Яноушкова вивчає студентський сленг, а М. Душкова аналізує творчість П. Загребельного у широкому, загальноєвропейському контексті).

Серед наших випускників – починаючі перекладачі (минулого року Рита Кіндлер фігурувала як перекладач книги Ю. Винничука «Ршнвмгу з Налііе» на літературному вечорі письменника в Празі; на її рахунок також переклад книги О. Забужко; темою дипломної роботи П. Рудінської був переклад та аналіз роману Ю. Андруховича «Рекреації»), письменники (Е. Новакова видала вже чотири книги), наукові працівники (Н. Матейкова вже кілька років працює в архівах, займаючись дослідженням життя та діяльності Д. Антоновича, співробітничас з НАН України, виступас на наукових конференціях; П. Калина спрямував свої зусилля на детальне вивчення та наступне ознайомлення чеської громадськості з діяльністю М. Лисенка; цьому передували консультації з фахівцями Києва та Львова,

співробітниками Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М. Т. Рильського, Київської консерваторії, музею М. Лисенка, спеціалістами Ужгородського університету) і т. д.

Для формування глибоко ерудованих, повноцінних спеціалістів-україністів посеместрово здійснюється читання спецкурсів та проведення спецсеминарів, спрямованих на поглиблене вивчення матеріальної та духовної культури, засвоєння навичок ділового спілкування, на культуру мовлення та перекладацьку діяльність (зокрема, одним з напрямків є допомога поліції та судам), синхронний переклад і переклад фільмів; невід'ємною та суттєвою складовою підготовки фахівця вважаємо навчально-ознайомчу практику в Україні, саме тому в найближчому майбутньому плануємо розширити географію проведення стажування.

Вирішенню зазначених проблем сприяють систематичні випуски тематичних стендів (Україна, Київ, Львів, Крим, Державна атрибутика України, Київський університет, Українська хата, Український рушник, Українська пісня, Українські обряди та звичаї, Різдво, Паска, Матеріальна та духовна культура України, Т. Шевченко, Л. Українка, Б. Хмельницький, Н. Матвієнко та ін. Зацікавленість студентів у цій роботі реалізувалась в їхньому самостійному оформленні кількох інформацій як результат навчально-ознайомчої виробничої практики у Києві та Львові, екскурсій у Зноймо, Прагу, Словаччину та Закарпатську область. Наші студенти беруть участь у конкурсах перекладачів у Празі, щорічних наукових студентських конференціях «Slavika»; вікторинах та конкурсі на теми «Мое уявлення про дім», «Моя майбутня професія»; дехто з них вже працює у фірмах, які співробітничать з Україною та ін.

З великим ентузіазмом студенти влаштовують екскурсії (Прага, Зноймо, українськомовні села Словаччини, музей у Свиднику), готують та проводять спільно окремі свята, дні народження й українські вечори, демонструючи при цьому високий рівень естетичного розуміння культури України та шанобливе ставлення до культурної спадщини українців. Ними готується не лише духовна частина вечора (вірші, пісні, танці та сценки, що відтворюють звичаї українців), а й матеріальна, як результат засвоєння прослуханих лекцій про українську кухню - українські блюда (вареники, пироги, вергуни, деруни, налисники та ін). У другій частині вечора співають не лише артисти, а й усі бажаючі (часто нам вдається залучити й артистів театру ім. Яначека, звідки, до речі, ми беремо на наші виступи за домовленістю з дирекцією костюми, хоча тепер вже дещо маємо й своє). Цього року студенти створили сценарій «Кайдашевої сім'ї» Нечуя-Левицького та з великим успіхом інсценували його. Ініціативна група

дівчат, що співають, виступала у Празі на запрошення голови Української ініціативи, в Брно на вернісажі дитячого малюнка дітей Чорнобильської зони, на загальнодержавній зустрічі волинських чехів та неодноразово у культурному центрі магістрату на православне Різдво. Неформальне спілкування, безпосередність, відвертість і ширість у стосунках створюють ауру порозуміння та сприятливу обстановку і на лекціях, що, в свою чергу йде на користь навчальному процесу та зближенню людей.

Д о п о м о г а з з о в н і. Якщо вже згадувати тих, хто «доклав руку» до брненської україністики, то слід віддати також належне й бувшому та теперішньому послам України в Чехії - відповідно п. А. Озадовському (він двічі виступав перед студентами-україністами на факультеті та передав невеличку бібліотеку) та С. І. Устичу, котрий дуже щиро перейнявся проблемами україністики та був «ідейним вождем» незабутньої для студентів безкоштовної п'ятиденної екскурсії в Україну мікроавтобусом за маршрутом Брно-Ужгород-Тячів-Рахів-Трускавець-Ужгород-Брно. Ним же під час перебування в Чехії телевізійної групи з України було запропоновано зробити й телевізійний запис про україністику в Брно для українського телеглядача та передано невеличку бібліотеку.

Варто також додати, що у нас існують органічні двосторонні зв'язки із співробітниками посольства (це, крім згаданого вище С. І. Устича, В. Моторний, який активно сприяв організації останньої навчально-ознайомчої практики наших студентів у Львові) та консульства України, зокрема, його представництва у Брно (перш за все, почесний консул П. Камарит, котрий вже двічі охоче прийняв запрошення на традиційний український вечір; студенти, в свою чергу, отримали від нього запрошення на прем'єру-перегляд фільму про Карпати, вернісаж українських художників та ін.).

Враховуючи досвід роботи в умовах, що суттєво змінилися за останній час, аналізуючи потреби суспільства та майбутнього працевлаштування випускників, вважаємо, що підготовка студентів-україністів, особливо старших курсів, повинна здійснюватися на нових лінгво-методичних засадах викладання, що концептуально відрізняються від традиційного. У зв'язку у вищезазначеним необхідна значна переорієнтація всього комплексу навчання на більш цілеспрямовану підготовку майбутніх фахівців, спроможних досить професійно орієнтуватися в умовах, які стрімко змінюються та суттєво розвинулися за минуле десятиріччя (це стосується, перш за все, галузей політики, економіки, юриспруденції). Спрямованість практичних занять, перш за все студентів 4 та 5 курсів повинна сприяти майбутній професійній придатності та швидкій трудовій адаптації випускників. Саме тому зі студентами-україністами проводяться заняття за найбільш актуальними напрямками: економічна, політична та

юридична термінологія, ознайомлення з основними виразами сучасної економічної та юридичної сфери, приватного підприємництва, експортної й імпоротної торгівлі, основними навичками ведення комерційної кореспонденції, мовний етикет переговорів, переклад конкретних юридичних документів. Важливою складовою підготовки студента-україніста в сучасних умовах вважаємо його глибоку, а не поверхову або односторонню «культурологічну обізнаність» з Україною, її народом, історією, матеріальною та духовною культурою, традиціями, досягненнями та проблемами, плюсами та мінусами, звідси, відповідно, не тікати від питань, інколи і не дуже приємних, прямолінійних, а намагатися чесно, максимально повно, всебічно та об'єктивно відповідати на них.

Проблеми: їх багато, вони були, є й будуть, це зрозуміло. Значна їх кількість пов'язана, перш за все, з недостатньою кількістю фінансів: неможливість запросити «вузких» спеціалістів з України (так, зокрема, край необхідна допомога спеціаліста з курсу теорії та практики перекладу); бажані довготривалі стажування викладачів, аспірантів і студентів для роботи в бібліотеках, збору матеріалів, консультацій з українськими колегами; усвідомлюємо й відчуваємо свої дуже обмежені можливості стосовно періодици; до цього часу досить відчутні «білі плями» як в літературі 19, так і 20 століття; ще більше це простежуються стосовно літературно-критичних матеріалів за останні роки; відсутня або недостатня чи застаріла інформація щодо проведення наукових конференцій, випуску нової літератури, можливостей публікації та ін.

Таким чином, зі сказаного логічно вимальовуються **можливі напрямки співробітництва** з вузами України: обмін студентськими групами на семестрове навчання; проведення навчально-ознайомчої практики студентів і викладачів (10-15-30 днів); стажування викладачів та аспірантів; обмін літературою (знайомство з тематичними планами університетських видавництв з наступним замовленням літератури або безпосереднім обміном); обмін періодикою; інформування щодо організації та проведення наукових і науково-методичних конференцій, семінарів, участь у них; запрошення окремих («вузких») спеціалістів; написання спільних навчально-методичних і практичних посібників; інформування про організацію та участь студентів і викладачів у т. зв. літніх мовних школах/курсах та ін.

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Зубов М.І., Кочин М.* Навчальні тексти і діалоги з української мови для початківців. – Серед, 1999. – 123 с. // *Opera Slavica*. – R.X. – 2000. – 4. – Р. 64-65; 2. *Миронова Г.* Практичний курс української мови: У 2-х ч. – Брно, 1999 – 2001; 3. *Миронова Г., Газда Ю.* Вступ до мовознавства. – Брно, 1995; 4. *І. Поспішил, Г. Бінова, Г. Миронова та ін.* Словник східнослов'янських письменників. – Прага, 2001.